

Přirozený mravní zákon a Boží zjevení

Eduard Krumpolc

Dokument Mezinárodní teologické komise (dále jen MTK) nazvaný *Hledání univerzální etiky: Nový pohled na přirozený zákon* (dále jen: *Hledání univerzální etiky*) pojednává o odhalování příkazů přirozeného zákona a jeho univerzalitě v odstavci 2.3. V textu tohoto odstavce jsou uvedeny tři soubory přirozených dynamismů, které působí v lidské osobě:

První, který je společný všem substanciálním jsoucům, esenciálním způsobem zahrnuje tíhnutí k uchování a rozvíjení vlastní existence. Druhý, jež má osoba společný se všemi živými bytostmi, zahrnuje tíhnutí reprodukovat se, aby pokračoval vlastní druh. Třetí, jenž je vlastní lidské osobě jakožto rozumem obdařeně bytosti, obsahuje tíhnutí k poznávání pravdy o Bohu a k životu ve společnosti. Vyjde-li se z těchto tří tíhnutí, je možno formulovat první přikázání přirozeného zákona, jež člověk poznává přirozeným způsobem.¹

K tomu je třeba poznamenat, že ne vždycky tyto dynamismy působí ve shodě s přirozeností člověka tak, jak bychom očekávali. Přirozenost člověka totiž nikdy – kromě snad prvních lidí, pokud se ještě nedopustili prvotního hříchu – neexistovala ve své čisté podobě jako *natura humana pura*, nýbrž v důsledku prvotního hříchu a jeho následků, celkového hříšného stavu lidstva, byla tato přirozenost člověka pokažena hříchem, který se na zemi velmi rozmnožil, takže lze hovořit jen o *natura humana lapsa*. V tomto stavu člověk nebyl schopen jasně poznávat příkazy přirozeného zákona, a to ani ty, které citovaný dokument nazývá „prvními příkazy“, jednoduše proto, že jeho rozum byl zatemněn hříchem. Tím méně pak byl schopen tyto příkazy plnit, i když je aspoň nejasně poznával, protože jeho vůle byla hříchem oslabena. Nedivme se tedy, že už mezi potomky prvních lidí došlo k bratrovraždě (srov. Gn 4,8), že se uplatňoval zákon sedmeronásobné pomsty (srov. Gn 4,15), že člověk se stával člověku vlkem (srov. Gn 6,5), a že Bůh se rozhodl toto hříšné lidstvo vyhladit potopou (srov. Gn 6,7).

¹ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, „Hledání univerzální etiky: Nový pohled na přirozený zákon,“ in *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, ed. C. V. Pospíšil, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, čl. 46, s. 114.

Noe, který byl Bohem vyvolen, aby se stal zachráncem své rodiny, z níž se mělo stát nové lidstvo (srov. Gn 6,18), dostal od Boha zvláštní zjevení, ve kterém mu byl připomenut přirozený mravní zákon a byly mu dány také některé příkazy pozitivní (srov. Gn 9,1–17). Ale už jeho syn Chám se provinil proti úctě k svému otci a dopadla na něj otcova kletba (srov. Gn 9,22–27). I potomstvo požehnaných synů Šéma a Jafeta se postupně od Boha vzdalovalo a propadalo modloslužbě. Někteří, jako třeba obyvatelé Sodomy a Gomory, se dopouštěli sexuálních zvráceností a dopadl na ně Boží trest pro výstrahu ostatním (srov. Gn 18,20–19,25). Bůh opět zasáhl svým zjevením, aby připomenul příkazy mravního zákona, poněvadž zmíněné tři dynamismy byly stále ještě oslabeny.

Abraháma si Bůh vyvolil jako toho, který zůstal věrný víře v něho i uprostřed těch, kdo propadli idolatrii, vyvedl jej z tohoto hříšného prostředí a uzavřel s ním smlouvu, která měla dosah do daleké budoucnosti, neboť v jeho potomstvu měla být požehnána všechna pokolení země (srov. Gn 12,1–3). Ani Abrahám však nejednal vždycky podle Božích příkazů. Nevytrval v čekání na slíbeného syna, zplodil se svou služebnou Hagar Jišmaela, který se pak stal trýznitelem zaslíbeného syna Izáka, a proto musel být i se svou matkou Hagar vyhnán (srov. Gn 21,10–14). Abrahámovi potomci se také dopouštěli vážných přestoupení přirozeného zákona. Stačí připomenout Jákoba, který oklamal svého otce Izáka a podvodem získal jeho požehnání, určené prvorozenému synu Ezauovi (srov. Gn 27,1–40), který pak chtěl Jákoba zabít (srov. Gn 27,41), nebo zločin Josefových bratrů, kteří chtěli svého bratra Josefa ze závnosti také nejprve zabít (srov. Gn 37,20), ale pak jej místo toho prodali za otroka do Egypta (srov. Gn 37,28). Bůh ovšem obrátil vždycky následky zlých činů v dobro těch, kdo je spáchali, a měl s lidmi trpělivost.

Když se potomci Jákobovi v Egyptě rozmnožili natolik, že z nich vznikl silný národ, dopustil Bůh na ně otroctví a genocidu ze strany Egyptanů, aby jim pak ukázal svou moc a skrze Mojžíše je vyvedl z Egypta do země zaslíbené (srov. Ex 1–13). Museli ovšem projít zkouškami, Rudým mořem a pouští (srov. Ex 14–15), kde také mnozí pro svou neposlušnost vůči Bohu zahynuli (srov. Nu 11). Tam jim Bůh připomenul příkazy přirozeného mravního zákona odevzdáním Desatera na Sinaji (srov. Ex 20,1–17) a uzavřel s nimi smlouvu, kterou se zavázal jim pomáhat a chránit je, když budou jeho zákon zachovávat (srov. Ex 24,1–11). Mojžíšský zákon (Tóra) upřesňoval mnohé příkazy přirozeného zákona, který ani

Izraelité nepoznávali zcela jasně, a proto „se Bůh rozhodl napsat na kámen to, co už člověk nečetl ve svém srdci.“²

Ani potom však nezůstali Izraelité Bohu věrní, ač viděli jeho mocné činy a slyšeli napomínání Božích proroků. Postupně propadali modloslužbě podle příkladu okolních národů, nejprve jejich králové, potom i lid. Musely přijít další Boží tresty, rozdělení království, zánik severního izraelského království a asyrské zajetí, zánik jižního judského království a babylonské zajetí (srov. 2 Kron 36,15–20), a jen „svatý zbytek Izraele“ se zachránil, znovu se vrátil k Bohu Hospodinu a očekával příchod Mesiáše (srov. Mich 5,1–8).

Konečně se naplnil čas a Bůh poslal svého Syna, aby zjevil lidem plnost Božího zákona a přinesl jim spásu. Ježíš nepřišel zákon zrušit, ale naplnit (srov. Mt 5,17). To znamená, že před jeho příchodem naplněn nebyl. Farizeové a zákoníci jej nevykládali správně, nepochopili jeho ducha. V nepodstatných věcech (např. omývání nádob) často přeháněli a podstatné (spravedlnost a lásku) často opomíjeli (srov. Mt 23,13–36). Teprve Ježíš obnovil přirozený zákon v jeho původní čistotě, např. manželství jako nerozlučný svazek jednoho muže a jedné ženy, jak tomu bylo na počátku při stvoření (srov. Mt 19,3–9). To, že bylo v patriarchální době a ještě na počátku doby královské tolerováno v Izraeli mnohoženství a že Mojžíš dovoloval Izraelitům pro tvrdost jejich srdcí manželskou rozlučku, svědčí o tom, že ani starozákonní zjevení plně neobnovilo přirozený mravní zákon v jeho plnosti a čistotě. Bylo třeba dovršit Boží zjevení novým zákonem, aby se tak stalo. A toto zjevení dané skrze Božího Syna Ježíše Krista (evangelium) teprve ukazuje přirozený mravní zákon v jeho plném světle. Kristova milost pramenící z jeho vykupitelského díla pak působí, že lidská přirozenost je touto milostí očištěna a pozvednuta do nové duchovní roviny vykoupeného člověka (*natura humana redempta*), který už nežije podle těla, ale podle ducha, a tím je uschopněn k plnému poznání, přijetí a dodržování přirozeného zákona (srov. Řím 7,14–8,17).

Dokument MTK *Hledání univerzální etiky* mluví o tom, že přirozený mravní zákon je v různých podobách obsažen v mudroslovných tradicích lidstva a v různých světových náboženstvích a že tyto mudroslovné a náboženské tradice je třeba chápat jako přípravu na evangelium (*prae-paratio evangelica*).³ K tomu je třeba poznamenat, že tyto mudroslovné

² Srov. E.-E. CAULY, *Cours d'instruction religieuse*, sv. 3, *Recherche de la vraie religion*, 12. vyd., Paris: Poussielgue, s. 93.

³ Srov. MTK, *Hledání univerzální etiky*, kap. 1, čl. 12–21.

a náboženské tradice nevznikly pouze přirozeným způsobem, ale že i při jejich vzniku, formulaci a prosazování do života národů spolupůsobil Duch svatý, a to jako světlo, které přicházelo na svět, osvěcovalo srdce lidí a zasévalo do nich seménka Slova (*logos spermatikos*).⁴ Tato seménka je možno najít v těchto úctyhodných tradicích, které je ovšem třeba očistit od všeho, co není od Ducha svatého a co se přičí pravému poznání přirozeného zákona, které umožňuje ovšem teprve jeho plné zjevení skrze Kristovo evangelium. Takto byla např. řecko-římská kultura ve starověku křesťanstvím očištěna od svých pohanských prvků a proměnila se postupně v kulturu křesťanskou.

Skutečnost, že tomu tak je, potvrzují i dějiny západní civilizace, která vyrostla na křesťanských základech.⁵ Pokud se západní kultura držela svých křesťanských základů, nebyl přirozený mravní zákon nikterak zpochybňován. Jakmile se ale v osvícenství, racionalismu, v moderní a postmoderní filosofii s těmito základy rozešla, objevilo se hned celé množství názorů, které přirozený mravní zákon buď zcela odmítají, nebo jej podstatně překrucují.⁶ Z toho je patrné, že lidský rozum, jakmile není osvěcován Božím Duchem a jeho zjevením, snadno zase upadá do omylů, a to i tehdy, když už jednou poznal plnou pravdu.

Má-li mít snaha o nalezení univerzální etiky úspěch, je nutné se shodnout na tom, že přirozený mravní zákon nemůže být plodem pouhého lidského rozumu, tím méně pak lidské vůle nebo citu. Jako lidská přirozenost není výtvorem člověka, ale je mu dána Bohem stvořitelem, tak i přirozený mravní zákon není výsledkem mravního úsilí člověka, ale odrazem věčného Božího zákona ve svědomí člověka. Aby tento odraz Božího zákona mohl být člověkem jasně a nezkresleně poznán, musí člověk uznat Boha za svého nejvyššího Pána a zákonodárce a jeho zákon přijmout. Jestliže Bůh tento zákon jednou zjevil (a on to učinil vrcholným a dokonalým způsobem v Ježíši Kristu, v jeho evangeliu), pak je třeba tento Boží zákon přijmout a řídit se jím. Pro křesťany by tato pravda měla být samozřejmá, příslušníkům jiných náboženských a filosofických tradic je třeba ukázat, že i v jejich tradicích je mnoho prvků,

⁴ Tato myšlenka, tak drahá církevním otcům (sv. Justin, Irenej, Klement Alexandrijský, Origenes, Tertullián, sv. Augustin aj.) a připomenutá také dokumenty Druhého vatikánského koncilu (*Lumen gentium* 16–17, *Ad gentes* 8–9, 11, 22, *Nostra aetate* 2) v dokumentu MTK *Hledání univerzální etiky* zcela chybí.

⁵ Srov. Thomas Woods, *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, Praha: Res claritatis, 2009.

⁶ Srov. MTK, *Hledání univerzální etiky*, čl. 29–33.

keré se s takto poznaným přirozeným zákonem shodují, a že případné rozdíly je třeba posuzovat nestranně a s přihlédnutím ke skutečnému mravnímu a duchovnímu dobru člověka, které nemá za cíl jen okamžitý nebo krátkodobý prospěch jedince, skupiny, národa nebo i současného lidstva, ale přesahuje všechny individuální, parciální a provizorní cíle, a směřuje k univerzálnímu prospěchu lidstva a k jeho nejzazšímu horizontu, k jeho věčnému cíli.

Po prostudování dokumentu MTK *Hledání univerzální etiky* jsem dospěl k závěru, že tato perspektiva, kterou jsem ve svém příspěvku naznačil, není ve zmíněném dokumentu zcela jasně obsažena⁷ a že pokud při hledání univerzální etiky nebude k ní přihlíženo, může toto hledání vést v nejlepším případě jen k částečnému úspěchu, a v horším případě může i úplně ztroskotat. *Všeobecná deklarace lidských práv* je sice určitým historickým úspěchem při hledání univerzální etiky, ale jen částečným, a i ten je v současné době do značné míry ohrožen. Závěr dokumentu vyznívá ve smyslu, že by bylo zapotřebí, aby aspoň tato deklarace byla přijata všemi státy a národy, a aby byla důsledně dodržována. Připadá mi, že tento cíl lze považovat za pouze částečný, i když je v současné situaci důležitý. Konečným cílem musí být dosažení shody o univerzální etice v duchu plného poznání přirozeného zákona, jak se tento zákon zrcadlí v Kristově evangeliu.

Mezinárodní teologická komise vybízí v závěru svého dokumentu⁸ odborníky a mluvčí náboženských, sapienciálních a filosofických tradic, aby se vyjádřili k problému hledání univerzální etiky a přirozeného mravního zákona. Domnívám se tedy, že by bylo na místě předložit Mezinárodní teologické komisi jako příspěvek k diskusi nad předloženým tématem tento kritický pohled na její dokument a navrhnout jeho případnou korekturu či revizi v duchu předložené perspektivy, která podle mého názoru lépe vystihuje skutečnou situaci a poskytuje jistější záruku, že se podaří dosáhnout vyčteného cíle.

⁷ Náznak této perspektivy je sice obsažen v čl. 112 a 114, ale v závěru dokumentu není doveden do důsledků.

⁸ Srov. MTK, *Hledání univerzální etiky*, čl. 116.

The Natural Moral Law and the Revelation of God

Key words: Theology; Ethics; Natural Law; Golden Rule

Abstract: The paper deals with the Natural Law from the point of view of Fundamental Theology, particularly the Theology of Revelation. The author argues in favour of the thesis that the Natural Law has a full validity only in cases when it is confirmed by the biblical Revelation of God. Universal ethics can only be found in the Light of Christ's Gospel.

Dr. Ing. Eduard Krumpolc, CSc.
Katedra systematické teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc